
O naší krizi

Jiří Valenta

Euforie něžné revoluce z roku 1989 byla vystřídána euforií z něžného rozchodu v Československu 1992. Někteří zahraniční pozorovatelé se přímo předháněli v oslavách pražské revoluce a uváděli ji i jako univerzální příklad hodný následování. Po parlamentních a prezidentských volbách 1992 ale dospěli k opačnému závěru, že totiž československý stát vlastně nikdy nebyl přirozeným útvarem – skládá se ze dvou odlišných národů s různou historií, již formovaly různé politické kultury a tradice. Rozpad Československa je podle této logiky nevyhnutelný s tím, že se Češi pravděpodobně připojí k demokratické, rozvinuté Evropě. Dle jejich názoru Slovensko sklouzne mezi druhořadé, východní či balkánské státy.

Tento esej se zaměřuje na základní otázky související s rozdělováním československého státu. Tento proces je podmíněn především historickými, ekonomickými, kulturními a sociálně-psychologickými faktory, ovlivněnými také chybami českých a slovenských politiků a především dědictvím totality – fašistické (za druhé světové války) a komunistické. Z těchto faktorů vyplývají rozdílné interpretace českých a slovenských národních zájmů. Proto se tento esej soustřeďuje na následující problémy:

1. Kde jsou kořeny dnešní československé krize a rozdělování státu?
2. Jaké jsou možné geopolitické, ekonomické a zahraničněpolitické důsledky rozdělení ČSFR?
3. Jak by měly být redefinovány české národní zájmy, aby nový stát mohl v souladu s nimi realizovat svou zahraniční politiku?
4. Jakých chyb by se tato nová politika měla vyvarovat a jaká zahraniční politika by měla být realizována českými politiky, aby některé české a slovenské zájmy byly sladěny a minimalizován dopad rozchodu?

Kořeny naší současné krize

Kořeny naší současné krize a rozchodu tkví v odlišném historickém, ekonomicko-sociálním a kulturním vývoji Slovenska a odtud plynoucím vědomém i podvědomém identifikování slovenských národních zájmů, z nichž se jako hlavní jeví vybudování státu s „normálním“ evropským národem, tj. národem suverénním, o jehož osudech se rozhoduje na jeho vlastním etnickém území. Slovenská interpretace geografické dimenze národních zájmů se soustřeďuje na sféru tradičně vymezenou pozicí v Dunajské nížině, zaměřenou také v zásadě na Západ, avšak ne přes Prahu, ale rovněž směrem na Balkán (Maďarsko, Rumunsko) a je ovlivněna také bezprostředním sousedstvím s ekonomicky vyspělým Rakouskem a Ukrajinou – novou postkomunistickou zemí, nacházející se ve větší krizi než Československo. Ukrajinou prochází ropná a plynová tepna, je ale také územím, odkud přichází vážné nebezpečí ohrožující krátko- až střednědobě základní životní zájmy Slováků, ale i Čechů: narkomafie, potenciální masová emigrace v případě konfliktů mezi Ukrajinci a Rusy.

Geografie, zvláště po sjednocení Německa a ruském odchodu z regionu, sama diktu-

je odlišnou interpretaci českých národních zájmů, jež jsou zaměřeny jednoznačně na Západ – zvláště na tradičního rivala a dnes demokratického partnera – Německo. V případě rozdělení ČSFR by Maďarsko nebylo přímým českým sousedem.

Rozdílně se rozvíjející interpretace národních zájmů v Čechách a na Slovensku a kořeny dnešní krize jsou také dány historickými zkušenostmi obou národů: česká stát-nost je historicky spjata převážně s Říší římskou, s Německem a bývalým rakouským mocnářstvím. Slovensko bylo tisíc let porobeno Maďarskem. Tyto historické rozdíly podstatně ovlivnily budování nového československého státu v roce 1918. Bez dohody, kterou T. G. Masaryk uzavřel s vůdci slovenské komunity ve Spojených státech v roce 1918, by Československo neexistovalo. Tato dohoda však nebyla v novém státě důsledně naplněna. Slováci neměli rovnoprávné postavení jako svébytný národ ve státě, který byl založen na koncepci jednotného československého národa. Po devíti staletích nuceně maďarizace Slováci přišli do nového státu jako země s méně vyvinutými ekonomickými a kulturními podmínkami, bez komunikačních spojů a školského systému a bez vlastních administrativních struktur. Významná byla nejen česká vojenská role při stanovení jižních hranic Slovenska v roce 1918-1919, ale také pomoc českých učitelů a úředníků při budování nové demokratické struktury po roce 1918. Svoji roli hrály i ekonomické injekce přicházející z Prahy.

Tragedií moderního Československa bylo, že s rostoucím vlivem nové slovenské inteligence a národní emancipace nedošlo k transformaci teorie čechoslovakismu. Československo zůstalo ostrůvkem demokracie pro Slováky i Němce, ale převážně z geopolitických důvodů, tj. díky vnějšímu ohrožení nacismem ve třicátých letech, nepodařilo se mu ale vyřešit národnostní problémy Slováků a Němců žijících v tomto mnohonárodnostním státě. Myšlenka čechoslovakismu spolu s ideou demokracie pokračovala i v ohrožené republice jako základní ideál československého státu; idea slovenského národa se rozvíjela ve třicátých letech, za druhé světové války spolu s nacismem a deformovaně v podmínkách komunistické nesvobody československého státu. Po druhé světové válce se pak rozvinula s větším důrazem na společný stát ovládaný Ruskem než na skutečné artikulování zájmů Čechů a Slováků.

Čechoslovakistické stereotypy – před válkou oficiální čechoslovakismus a po válce jeho vžitá rezidua v myšlení a jednání české strany – ovlivnily celkovou psychologickou situaci Slováků a zejména mnoho jejich politiků ve společném státě. Slováci v podstatě stále dobře nesnášejí jisté zastínění větším a vyspělejším partnerem, nejzávažnější rozhodování o Slovensku se konala ve vzdálené a přece jen české Praze a zahraniční a někdy i vnitřní image bude převážně image Slovenska jako pouhé specifické provincie státu a Slováků jako specifických Čechů.

Různé pojetí národních zájmů je v Čechách a na Slovensku též ovlivněno lišícím se ekonomickým rozvojem. Čechy a Morava se staly v Rakousku koncem devatenáctého století industriálním centrem – mocnářství se sedmdesáti procenty jeho celkové průmyslové produkce. Přes vládu dvou totalit v letech 1938-1945 a 1948-1989 si české země zachovaly poměrně vyspělý průmysl a zemědělství a kvalitní pracovní síly. Slovensko, nevyvinutá agrární část Maďarska do roku 1918, se sice v době československého státu industrializovalo, ale převážně jednostranným způsobem. Přes veškerou pomoc v industrializaci, přeměny infrastruktury a značný vzestup životní úrovně – zvláště po druhé světové válce – zůstalo Slovensko jednostranně průmyslově nevyváženou částí Československa s převahou zbrojního průmyslu a s nedostatečně rozvinutým zemědělstvím a nižší produktivitou práce. Na Slovensku jsou výhody ekonomického a politického svazku s Čechy oceňovány – ty mluví pro společný stát, avšak po revoluci 1989 postupně převážily již zmíněné faktory politicko-psychologické.

Také slovenská politická kultura tak, jak se vyvinula v geografickém, historickém a ekonomickém kontextu, ovlivňuje definování slovenských zájmů. Česká politická kul-

tura je podmíněna mesianistickými aspekty (souvisejícími s husitským odkazem a vládou Jiřího z Poděbrad), demokratickými ideály a praxí českých politiků ve vídeňském a československém parlamentu. Na rozdíl od Čech Slovensko, jež se z maďarské nadvlády probouzelo v letech 1918-1938, poznalo jen krátkodobý experiment s demokracií. Slovenská politická kultura má díky faktorům, které již byly zmíněny, relativní větší autoritativní tradici, jež našla pod tlakem nacistického Německa své vyjádření v existenci fašistického státu (1938-1945). I když ani české země nejsou imunní vůči xenofobii, zdá se, že na Slovensku má tento fenomén hlubší kořeny. Podle sociologických průzkumů zaujímalo na Slovensku v roce 1992 negativní postoj k Židům 33 %, kdežto v Čechách jen 17 % obyvatel. 42 % obyvatel na Slovensku oproti 12 % v Čechách hodnotilo ekonomický vliv Židů jako nadměrný. Vysokého politického vlivu Židů se na Slovensku obávalo 31 % a v Čechách 10 % obyvatel.

Kdyby Slovensko zůstalo po druhé světové válce samostatným státem, zacházelo by se s ním zacházeno jako s poraženým státem hitlerovské koalice (jako např. s Maďarskem či Rakouskem) – vždyť vláda slovenského státu poslala do koncentračních táborů na smrt 50 000 Židů. V roce 1944 však Slovenské národní povstání demonstrovalo, že značná část Slováků nejrůznějšího politického přesvědčení se připojila po krátkém opojení i kocovině z vlastní nezávislosti v klerofašistickém státě k protihitlerovské koalici a k československému státu.

Je chybou domnívat se, jak někteří slovenští separatisté tvrdí, že slovenská nezávislost byla potlačována v dobách komunismu (1948-1989) jen českými předáky. Diktatura jedné strany byla nastolena a udržována také slovenskými komunistickými předáky. Nezapomeňme, že hlavním prosovětským normalizátorem se stal po roce 1968 slovenský komunistický vůdce Gustáv Husák. Jeho vláda se snažila aplikovat ortodoxní politiku zvláště v českých zemích, kde vliv reformního komunismu byl daleko silnější než na Slovensku. Husák byl, stejně jako fašistický vůdce Tiso v období slovenského štátu, tolerantnější vůči slovenské politické opozici, která na oplátku nebyla příliš aktivní a projevovala vůči režimu značnou loajálnost. Pravdou je, že teprve po odstranění komunistické diktatury v roce 1989 nastala možnost prosadit na Slovensku emancipační požadavky.

Václav Havel a jeho stoupenci nepovažovali po revoluci v roce 1989 slovenský problém za nejdůležitější. V početných spisech disidenta Havla – tak jako u většiny jeho kolegů – nenajdeme náznaky, že by se hluboce zajímali o slovenskou problematiku. Stejně jako jejich demokratičtí předchůdci (zvláště Beneš) se nevyvarovali chyb, když podcenili emancipační tendence a i podmínky nasvědčující případnému rozdělení státu.

Ani postup prezidentské kanceláře v roce 1991-1992 se neukázal být bezchybný. Odvolání předáka Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) Vladimíra Mečiara v roce 1991 z funkce předsedy vlády Slovenské republiky, jež většina Slováků pochopila jako manévr vnucený Prahou, naopak posílilo jeho popularitu. Tehdy ještě Mečiar vystupoval jako federalista a obhajoval společný stát. Po jeho odvolání a zvláště poté, kdy byl v novinách (na jaře 1991) obviněn z toho, že – ať vědomě či nevědomě – sloužil jako agent státní bezpečnosti (de facto byl, jako řada jiných, i Havel, v kategorii KTS), se stal konflikt mezi Hradem a Mečiarom nevyhnutelným. Praha se mylně domnívala, že má podporu většiny profederativních Slováků. Mečiarovu podporu na Slovensku podcenila. Prozíravé nebylo ani to, že se Havel kriticky vyjádřil o Mečiarovi v předvolební kampani a prokazoval sympatie protimečiarovským stranám. Není vyloučeno, že dohoda Havla s Mečiarom by pravděpodobně umožnila jakýsi kompromis před volbami ve prospěch lépe fungující federace.

Bohužel logika událostí před volbami umožnila Havlovým kritikům na Slovensku vytvořit dojem, že necítí a nechápe emancipační snahy slovenského národa a pokračuje v čechoslovakismu Masaryka a Beneše. Ale prezident Havel byl „čechoslovakistou“ jen

ve smyslu jasného zájmu o uhájení československého státu, který chápal osobně jako Masarykův odkaz. Havel také podporoval změny komunistické pseudofederace ve skutečně rovnoprávné soužití Čechů a Slováků. Havlovy názory na Slovensko byly nepochybně ovlivněny také některými jeho negativními zkušenostmi z cest na Slovensko, kde byl napaden fanatickými slovenskými nacionalisty. Mečiar se však domníval, že Havel je vedoucím tažení proti němu, vsadil na konflikt s Prahou a na sociální struny: na to, že nezaměstnanost na Slovensku – díky nepodařené konverzi a dopadům ekonomické reformy, je třikrát vyšší než v Čechách. Využil rostoucího slovenského emancipačního sentimentu, že už bylo „dost vlády z Prahy“ a že v novém demokratickém státě se tato dominance nemusí dále tolerovat. Nedá se vyloučit, že soužití Čechů a Slováků v jednom federativním státě bylo ještě na jaře 1992 možné. Konflikty protagonistů jistě napomohly tuto šanci zmařit.

Je možné, že komunistická nomenklatura a její bývalí přísluhovači z řad tajné policie značně přispěli k posilování konfliktů. Je pravděpodobné, ale v této chvíli neprokazatelné, že „staré struktury“ využily slovenské i české etnické karty, aby odvrátily pozornost od své vlastní viny při podporování komunistické hegemonie a aby zpomalily proces privatizace a radikální ekonomické reformy i proces demokratizace. Obávaly se také zřejmě i pokračujících lustrací; přitom nelze přehlížet, že na Slovensku mají myšlenky na restauraci komunistického režimu daleko větší podporu mezi obyvatelstvem než v českých zemích. V létě roku 1992 si ještě 30 % Slováků přálo návrat komunistického režimu, kdežto v České republice pouze 18 % obyvatel.

Pozitiva rozdělení ČSFR

Existují též mnohé pozitivní aspekty předpokládaného rozdělení ČSFR. Jsou však v rovině politické, psychologické, méně pak, alespoň krátko- až střednědobě v rovině ekonomické. Pro mnoho Slováků to bude vyvrcholení emancipačního procesu na Slovensku a zbavení se českého hegemonismu či alespoň patronizování. Pro mnoho Čechů Česká republika svými dotacemi jednoznačně „doplácí“ na Slovensko, a proto dlouhodobě ušetří, když nebude přispívat na slovenský neefektivní zbrojní průmysl a méně produktivní zemědělství. Zde se samozřejmě zapomíná, že i v jiných zemích je „doplácení“, tj. podpora ekonomického růstu v zaostalejším regionu obvyklé – USA (jih), Itálie (jih), NSR (východní část) – a i účelné.

Některí čeští politici v koalici pravicových stran se domnívají, že slovenský nacionalismus zatahuje zemi do anachronického procesu „balkanizace“, a mají za to, že Slovensko není zralé pro zapojení do demokratické části Evropy. Podle tohoto názoru české země na tom budou lépe, přestože se možná hranice nestabilního Balkánu posune na slovensko-české pomezí. Jinak by nezávislá slovenská politika mohla také zavléci Prahu do konfliktu se svými menšinami – zvláště pak maďarskou. Nechtě se tedy Slováci (jak si ostatně přejí) sami „potýkají s Budapeští“ a řeší si svá „Gabčíkova“ bez Prahy. Ta, zbavivši se slovenského břemena, využije blízkosti německých a jiných západních kapitálových trhů a investic.

Optimisté ve vládní koalici na Slovensku věří, že rozdělení země dlouhodobě prospěje jejich národním zájmům. Podle nich pražský centralismus opomíjí slovenské zájmy ve vztahu s Maďarskem (Gabčíkovo a maďarská menšina) a Klausova ekonomická reforma zbídačuje Slovensko a současně protežuje Čechy. V Evropě proběhla série osamostnění i menších etnických celků, než je slovenský národ, a v rozvíjejících se evropských strukturách se zmenšuje možnost ohrožení malého státu.

Tento způsob myšlení také zdůrazňuje, že v případě rozdělení ČSFR české politice ubude se špatnou mezinárodní reputací Slovenska „balkánský přívěšek“, spojený s minulostí fašistického státu prezidenta Jozefa Tisa (1939-1945). Špatný image

Slovenska dotváří i skutečnost, že Slovensko – až do Slovenského národního povstání v roce 1944 – dobrovolně bojovalo s nacistickým Německem proti zemím Západu a Ruska. Autoritativní tradice ve Slovenské republice byly demonstrovány i v Bratislavě, a přes ni pak v Praze hned po sovětské invazi v roce 1968, kdy Rusové hrající „slovenskou kartu“ podporovali slovenského politika Gustáva Husáka a jeho pomahače proti radikálním reformátorům okolo Dubčeka. Jelikož disidentská činnost na Slovensku téměř neexistovala, Husák se především soustředil na pacifikování českých zemí a na Slovensku šel v duchu zdejší politické tradice vůči opozici na linii jakéhosi vnitřního míru.

Některí čeští politici též poukazují na slovenskou autarkii a nesouhlas s konverzí zbrojního průmyslu, která bude nutit Slováky k dalšímu kultivování styků s pochybnými radikálními protizápadními režimy – Sýrie, Irák, Libye..., jehož smutným dědictvím je i nespáčení československých úvěrů. Již před volbami slovenské lobby vojensko-průmyslového komplexu vážně ohrozilo Havlovu politiku neexportování zbraní do těchto zemí a bylo jedním z rozhodujících faktorů pro rozhodnutí o vývozu československých tanků do Sýrie.¹ Oddělení Slovenska by umožnilo konečně se zbavit smutného dědictví úzkých hospodářských a vojenských styků s těmito radikálními režimy, a tím by podpořilo proces integrace Čech a Moravy do Evropy. Mnohé zahraničněpolitické smlouvy uzavřené s Československem, jako například německo-československá, jak se mnozí politici domnívají, budou platné i po jeho rozdělení na dva samostatné subjekty. To tvrdí nejen čeští, ale i někteří bonňští politici – bývalý ministr zahraničních věcí Hans-Dietrich Genscher, kancléř Helmut Kohl.

Samostatné Čechy se alespoň dlouhodobě vypořádají s radikální ekonomickou reformou a daleko rychleji než Slovensko se integrují do evropských ekonomických a bezpečnostních struktur. Podle těch českých a slovenských politiků, kteří zdůrazňují pozitiva rozdělené země, cena rozchodu nebude tak vysoká. Poukazují na to, že podobné procesy proběhly pokojně v minulosti např. při odtržení Norska od Švédska a Belgie od Holandska. Obhájí rozdělení ČSFR argumentují tím, že pokud jde o členství nových republik v Evropských společenstvích (ES), plné členství v ES je hudbou vzdálené budoucnosti a po výsledcích referenda o Maastrichtu v Dánsku nepatrně většinu hlasů pro Maastricht ve Francii není jisté, do jaké míry bude Společenství plně integrováno ekonomicky. Pokud bude rozdělení našeho státu provedeno kulturně, může to naopak přispět k pozitivnímu obrazu zejména České republiky, ale též Slovenské republiky.

Cena za následky rozdělení ČSFR

Některí zahraničněpolitičtí experti sdílejí názor, že rozdělením ČSFR se středně- až dlouhodobě podstatně zhorší geopolitická pozice obou republik. Rozdělování přinese v bezprostřední i krátkodobé perspektivě značné hospodářské problémy pro Slovenskou i Českou republiku. Konečně rozdělování země, které již vlastně začalo, přispívá k vytvoření negativního obrazu Slováků i Čechů, zvláště na Západě. Mimo jiné image rozpadajícího se státu může negativně ovlivnit mezinárodní postavení ve světové komunitě i v regionu a také kandidaturu ČSFR na místo v Radě bezpečnosti od roku 1994.

Geopolitici – především na Západě – považovali Československo za důležitý faktor stability v Evropě. Mnozí se domnívají, že uskutečněné rozdělení ČSFR by mohlo vést k napětí ve vztazích mezi Maďary a Slováky a eventuálně oslabit geopoliticky Čechy a Moravu ve vztahu se silným Německem.² Je jasné, že geopolitická pozice českých zemí by byla při úplné ztrátě Slovenska oslabena. Československo by již nebylo tím aktérem, jímž se zdálo být po odstranění komunistického režimu v roce 1989. I kdyby československý stát přežil svou nynější krizi, pro Západ alespoň krátko- až střednědobě nebude znamenat oázu stability ve střední, postkomunistické Evropě. Ne velmoci, ale

Češi a Slováci, jak se mnozí domnívají, mohou za to, že svým vleklým sporem o státoprávní uspořádání promrhali respekt Západu získaný morální reputací Václava Havla a pozitivními výsledky radikální reformy Václava Klause. Možnost krize spolu s vidinou nestability připravuje ČSFR už na podzim 1992 o pověst výjimečného úspěšného státu ve střední a východní Evropě.

Podle některých významných politologů by rozdělení ČSFR podstatně ovlivnilo vztah s Německem. Tak Zbigniew Brzezinski se domnívá, že Čechy a Morava by se eventuálně mohly stát znovu protektorátem západních sousedů – rozuměj Německa. Tento názor se může zdát přehnaný, ale rozdělení Československa bezesporu oslabí Prahu při jednáních s Bonnem a zcela určitě s Mnichovem. To se již projevilo v tom, že Bavorsko ve Spolkové radě jako jediná ze spolkových zemí hlasovalo proti nové československo-německé smlouvě – smlouvě, jež byla pro Havla věcí zásadního významu, neboť se v ní, podle jeho úsudku, vyrovnal s trpkou minulostí československo-německých vztahů (s německou okupací, vyhnáním sudetských Němců z Československa v roce 1945-1947).

Podle bavorské CSU smlouva prý neřeší dostatečně uspokojivě nároky sudetských Němců. To by mohlo znesnadnit budoucí jednání Prahy s Bonnem a v případě radikalizace německé scény by požadavky sudetských Němců mohly vážně ohrozit české životní zájmy.³ Někteří mluvčí Sudetoněmeckého landsmanšaftu – jako např. M. Riedl – začali tvrdit, že „sudetští Němci přežili Československo, ale Československo nepřežije je“.⁴ Masarykova idea Československa a čechoslovakismu je s rozpadem ČSFR definitivně pohřbena. Někteří vlivní bavorští činitelé také již naznačili (bavorský ministr pro spolkové a evropské záležitosti Thomas Steidel), že budou-li sudetští Němci v Československu či v Čechách znevýhodňováni, vzniknou obtíže v době, kdy se bude chtít ČSFR (případně Česká republika) stát členem Evropských společenství. Pokud Češi chtějí do Evropských společenství, musí vystoupit s novými iniciativami, které se týkají majetkových práv sudetských Němců.⁵ Z toho důvodu i Václav Havel začal hovořit po červnu 1992 o bavorské nepřipravenosti na pád komunistických režimů ve střední Evropě. Kromě oživení požadavků sudetských Němců v Bavorsku, kteří hodlají požadovat restituci majetku odňatého v roce 1945, je ale slyšet i volání po autonomii Moravy.

Dá se předvídat, že i další sousední země budou vyvíjet vůči novému, ale geopoliticky oslabenému českému státu asertivnější politiku, možná že i Polsko v otázce kulturních práv polské menšiny v českých zemích a Rakousko v otázce československých ekologických problémů, jež ovlivňují Rakousko, především pak nedostavěné jaderné elektrárny Temelín. Český a slovenský stát budou muset znovu smluvně definovat svůj vztah s Ukrajinou a Ruskem. Lze také předvídat velké problémy alespoň s některými mezinárodními smlouvami, které jsou spojené s otázkou nástupnictví československého státu. Nelze zapomenout, že ČSFR měla v létě 1992 okolo 2 000 dvoustranných a 80 mnohostranných smluv. Mnoho z nich budou muset oba nástupnické státy se zahraničními partnery znovu projednat.

Již teď lze pozorovat mezinárodní dopad československé krize. Objevují se skeptické názory o možnostech nových nástupnických států, zvláště pak o Slovensku. Tato skepse může být v blízké budoucnosti doprovázena praktickým omezováním diplomatických vztahů některými demokratickými zeměmi, zvláště na jiných kontinentech. Austrálie uzavřela v létě 1992 své velvyslanectví v Praze s odůvodněním, že musí šetřit finanční prostředky na diplomacii v Evropě a soustředit se na Asii, kam směřuje 60 % australského vývozu. (Austrálie také uzavře své velvyslanectví v Portugalsku a ve Švýcarsku, v Maďarsku a Polsku však velvyslanectví zůstávají.) Přes všechna ekonomicky podložená vysvětlení se zdá, že australské rozhodnutí a jeho načasování bylo alespoň částečně ovlivněno československou krizí. Další země – jako např. Venezuela – se mohou rozhodnout podobně.

Nelze vyloučit, že v obou nově vzniklých státech vzroste nebezpečí organizovaného

zločinu – mafií, pašování drog a terorismu. Po nějakou dobu, zvláště v období rozdělování, se tyto skupiny jistě pokusí vytvořit si nové pozice.

Zatímco demokratické státy vyjadřují obavy z rozpadu Československa, interpretují ortodoxní komunistické režimy na Kubě a v Severní Koreji československý rozvod jako důsledek živelné demokratizace s přechodem na drastickou tržní ekonomiku. Podle kubánského tisku se Mečiar postavil proti „pražskému kolonialismu“ reformou, jež zachovává 60 % průmyslu pod státní kontrolou. Sympatie těchto režimů jsou na straně sil, jež odporují další demokratizaci v Čechách a na Slovensku i v dalších postkomunistických zemích.

Ekonomické náklady rozdělení ČSFR⁶

Mezi ekonomy panují různé názory o ceně dělení československého státu, ale větší na expertů se shoduje na tom, že v obou republikách vzniknou krátko- až střednědobě velké škody, jež nejvíce postihnou právě Slovensko, které bude ekonomicky jednou z nejslabších zemí v Evropě. Slovenský podíl na zahraničním obchodě ČSFR v roce 1991 představoval okolo 21 procent. Ze sta největších československých podniků je jen dvacet slovenských a struktura slovenského průmyslu je značně nevyvážená, s velkými podílem zbrojního průmyslu (tanky, obrněná vozidla), jehož konverze je obtížná a je jedním z faktorů, které vytvářejí daleko větší nezaměstnanost na Slovensku (12 %), než v Čechách (3 %).

Z celkových zahraničních investic do Československa bylo investováno pouze 13 % na Slovensko. Podle pesimistického scénáře může Slovensko ztratit roční dotace z českých zemí dosahující v přepočtu kolem 500 miliard Kčs. Může dojít také k podstatné devalvaci nové slovenské měny i k velké rozpočtové nevyváženosti Slovenska. Proto Bratislava po úvaze přiznala, že není připravena na skutečně samostatnou měnovou politiku a musela alespoň v počátcích rezignovat na svou emisní banku (cena za ni byla odhadnuta na více než 15 miliard korun). Rozdělení měny bez vzájemné koordinace hospodářských politik by mohlo vést k variantě divokého rozdělení obou ekonomik, které by přivedlo stagnaci v obou nástupnických státech.

Nejlepší varianta ekonomického rozdělení by samozřejmě byla varianta tzv. „maastrichtských řešení“, tj. ustavení měnové unie, kde by dvě měny mohly být v poměru jedna ku jedné a byly by vzájemně směnitelné. Ale toto řešení by vyžadovalo jednotnou daňovou a sociální politiku v obou republikách. Signály ze Slovenska zatím (září 1992) tomu nenavštědčují. Proto se jako nejpravděpodobnější jeví varianta měnové dohody, tj. dvě nezávislé banky, dvě měnové politiky, dvě měny vzájemně směnitelné a propojené tzv. plovoucím či pevným kursem, tak jak je to běžné v západní Evropě.

Na druhé straně však české podniky budou muset počítat s prudkým zvýšením cen zboží a hlavně surovin ze Slovenska, na nichž jsou závislé. Tento trend by byl posílen přechodem na již zmíněný scénář dvou měn, jenž by také znamenal přechod na světově regulované ceny a na mezinárodní normy platebního styku, a to ve svém důsledku ve zvětšování regulovaných cen strategických surovin ve prospěch převážně Slovenska.

Ekonomický dopad rozdělení federace by byl silnější na Slovensku také z důvodů menší produktivity, vyšších výrobních nákladů, nižší konkurenceschopnosti a větší zahraničněobchodní závislosti na východu a Balkánu. Osamostatnění Slovenska bude pro tamní výrobce také znamenat zúžení jejich trhu o dvě třetiny. Na druhé straně české země by byly také bolestně zasaženy možnou krátkodobou destabilizací v dovozu surovin (nejen ropy, ale i hliníku a jiných) a jako Slovensko i neúměrným růstem ceny dopravy, černým trhem na českých hranicích a růstem nelegálního zaměstnávání, spekulací, nedodržováním smluv a neschopností slovenských partnerů dostát vlastním závazkům

(něco podobného zažily československé podniky se svými partnery v bývalém Sovětském svazu). Je velice pravděpodobné, že nezaměstnanost se zvýší po rozdělení na Slovensku – podle některých studií – na 20 % a v České republice na 10 %. (Na tuto problematiku ale existují různé názory. Některé tak vysoké zvýšení nezaměstnanosti neočekávají.)

Veliké komplikace může také přinést jednání o rozdělení majetku federace. Spolu s dalšími problémy může vést v extrémním scénáři i k obchodní a měnové válce. Optimálním řešením by bylo vytvoření obchodní a celní unie. Ale jako v případě měnové unie by vytvoření celní unie, tj. volný pohyb zboží, kapitálu, peněz a pracovních sil, předpokládalo zachování společné hospodářské politiky – daní, dotací, sociálního systému atd.

Alespoň krátkodobě bude rozdělení Československa bolestné pro obě republiky. Dlouhodobě se dá předpokládat, že české země se vyrovnají s rozdělením lépe, protože jejich ekonomické podmínky jsou daleko příznivější. Proto je též dlouhodobě možné, že české země, zbavené spoluodpovědnosti za vysokou cenu dotací slovenského hospodářství, se zaměří především na vyřešení vlastních ekonomických problémů s radikální reformou a budou se tak moci rychleji integrovat do Evropy. Samostatnost Slovenska naproti tomu může poskytnout alespoň dlouhodobě hmotnou národní motivaci pro usilovnou práci na budování jeho ekonomiky, pokud překoná ekonomický pokles, k němuž bezprostředně po rozdělení asi dojde.

Ekonomická cena rozdělení ČSFR v zahraničí

Je zřejmé, že rozdělení ČSFR na dvě republiky bude mít svoji negativní cenu pro Prahu a Bratislavu při zapojování se do Evropských společenství. Evropská společenství se oficiálně nevyjádřila ke státoprávnímu uspořádání ČSFR, ale považují rozdělení ČSFR za smutnou zprávu. Toto rozdělení s sebou přinese např. změnu asociační dohody, již ČSFR se Společenstvími uzavřela. Dohoda o přidružení, která nebyla ještě ratifikována, platí do konce roku 1992. Ukazuje se, že po vypršení tzv. Prozatímní dohody o obchodu a o otázkách s obchodem souvisejících mezi ES a následnickými státy – Slovenskou republikou a Českou republikou bude nutno jednat o uzavření nových dohod o přidružení.⁷

Podle Evropských společenství představuje rozdělení ČSFR dezintegrační proces. Evropská společenství nechtějí přijímat za nové členy země, jejichž budoucnost je nejistá – s ohroženou stabilitou a s možnými vysokými náklady na „rozvod“. Asociační dohoda s Evropskými společenstvími uplatňovaná v rozděleném státě se stává nefunkční a neratifikovatelnou pro dvanáct členů Evropských společenství. Asociační dohoda se prostě nedá převést bez dalšího nového vyjednávání na dvě republiky. Proto předpokládána ratifikace asociační dohody „Trojky“ v Evropském parlamentu se 16. září odehrála bez ČSFR. To Českou a Slovenskou republiku citelně poškodí hospodářsky i prestižně a naopak zvýhodní partnery v bývalé Trojce – Maďarsko a Polsko. (Připomeňme si, že maďarští diplomaté za poslední dva roky zdůrazňovali přednosti Maďarska vůči dezintegrujícímu se Československu.) Kdyby rozdělování ČSFR probíhalo dlouze a neuspokojivě, mohlo by to vést k tomu, že Česká a Slovenská republika by se dostaly do jiného postavení při své integraci v Evropských společenstvích a přiblížily by se (zvláště Slovensko) ke skupině takových zemí, jako je Bulharsko, Rumunsko a baltské republiky. Maďarsko a Polsko zatím získaly předstih při úplném včleňování se do Společenství, když asociační dohoda Československa a Evropských společenství byla odložena do roku 1993 kvůli ještě nevyjasněnému státoprávnímu uspořádání. Také kvóty oceli, textilu a zemědělských produktů pro obě republiky nejenom kvůli rozdělení budou muset být znovu projednávány a budou zřejmě ještě méně uspokojivé. Česká

a Slovenská republika budou muset čekat na členství v Evropských společenstvích a v Evropském parlamentě déle než Polsko či Maďarsko.

Vojensko-strategické důsledky rozdělení ČSFR

S rozdělením Československa dojde alespoň krátko- až střednědobě k narušení geopoliticko-strategické stability ve středoevropském prostoru. Dosavadní vojensko-politické dohody a ujednání mezi Československem a evropskými státy a mezi jejich ministry národní obrany nebudou uvedeny v pohyb. Samozřejmě i rozdělení armády od prvního ledna 1993 (v rámci obou nových menších států tentokrát operující v daleko menším prostoru) přinese změny ve strategii, operačním plánování, taktice a reorganizování obrany.

Bezespou, rozdělování armády do dvou rozdílných struktur a přemísťování vojáků obou národností při společném vrchním velení bude jistě drahé (tak jako politické rozdělení) a sníží rovněž prestiž a morálku obranných sil, jež od roku 1938 nebyla nikdy příliš velká. Skoro určitě náklady na novou restrukturalizaci obrany a armády negativně ovlivní také obranný průmysl a odloží plánovanou modernizaci armády. Finanční náklady se zvýší hlavně na Slovensku. Restrukturalizace může také negativně ovlivnit převládající pozitivní vztahy mezi vojáky české a slovenské, slovenské a maďarské národnosti. Kumulativně se sníží obranná připravenost a obranyschopnost armády dvou vznikajících států a zvýší se jejich možnost vnějšího ohrožení (ne přes přímý vojenský zásah, ale geopolitický či ekonomický tlak).

V rozděleném státě je dosti bezprecedentní si představovat, že ozbrojené síly obou nových republik budou mít společné vedení koncentrované v generálním štábu a v rámci jakéhosi mini-NATO (jak sní slovenská reprezentace a někteří vojenští experti). Je také nejasné (v září 1992), jak bude v nových republikách, v nových mezinárodněpolitických subjektech, fungovat společná Rada obrany státu a její rozhodování o obchodu se zbraněmi. Úplné rozdělení armády bude trvat déle, minimálně dva roky. Déle než politické rozdělení státu.

Možná destabilizace v bývalé ČSFR?

Československá krize roku 1992 musí být viděna v širších souvislostech.

Československo, tak jako Polsko a Maďarsko, podcenilo intenzitu a trvání rozpadu postkomunistických systémů. Na rozdíl od transformací v autoritativních pravicových zemích (Portugalsko, Španělsko, Řecko, Chile) v postkomunistických zemích stále existují mohutné ekonomické aparáty a politické administrace, jež brání „lehkému“ přechodu k demokracii a tržní ekonomice. Tento přechod je také komplikován staronovými etnickými konflikty, které dosáhly nejzrůdnějších forem ve válce v bývalé Jugoslávii. Středoevropské země se snažily vyhnout balkánské bažině, postkomunismem podmíněné politické kultuře bývalých zemí byzantského a osmanského impéria. V Československu, na rozdíl od bývalé Jugoslávie a bývalého Sovětského svazu, politický rozchod Čechů a Slováků má prozatím konstitucionální, nenásilnou formu. Ale rozchod, v čase psaní eseje (září 1992), jenom začal a bude pokračovat určitě měsíce, možná i několik let. V jeho průběhu může dojít k destabilizaci zaviněné tím, že:

a) rozchod se stane nekontrolovatelným, a to z ekonomických, politických či jiných, teď nepředvídaných důvodů,

b) dojde ke sporům mezi maďarskou menšinou na Slovensku a vládou nové Slovenské republiky.

Katastrofický scénář: nekontrolovatelný rozvod

Velmi nepravděpodobným, ale ne zcela vyloučitelným se jeví scénář nekontrolovatelného rozvodu Čechů a Slováků. Takový vývoj by byl podmíněn stupňováním ekonomických požadavků a eventuální obchodní válkou mezi dvěma novými republikami anebo i případnými menšími konflikty na nových hranicích mezi Slovenskem a Moravou a o sporných hraničních přechodech a územích.

Takovýmto katastrofickým scénářem se zabývala již česká vláda Petra Pitharta před volbami v červnu 1992, jež vypracovala pro tento případ (v roce 1991) přílohu – přísně tajný dokument. Tzv. katastrofický scénář byl připraven pro náhlé rozdělení státu a zajišťoval kontinuitu strategických dodávek – především ropy (z Ruska přes Slovensko), jejíž zásobu má Československo na 8–10 dnů. (Zde je nutno připomenout, že do roku 1995 se spojí české rafinerie v Kralupech a Litvínově s ropovodem v německém Ingolstadtu. Zatím však jediná použitelná cesta vede přes Slovensko a Moravu). Co se týče automobilového benzínu a motorové nafty, jsou Čechy a Morava přímo závislé na dodávkách ze slovenských rafinérií. Plynulý přísun ropy a plynu je však i v zájmu Slovenska, získávajícího z provozu poplatky od české strany. Bez české účasti by se výrazně zhoršila ekonomická stránka ropovodu a zvýšila by se jistě i cena některých druhů paliv.

Pokud jde o zahraniční problémy, zde přes některé sporné body je vznik konfliktu velice nepravděpodobný. Na rozdíl od Chorvatů a Srbů nemají Slováci a Češi sporná území a jejich vztahy nejsou zatíženy minulostí krutých bojů. Problém by mohl nastat pouze v případě takových extrémních opatření v tzv. katastrofickém scénáři, jako je „odstěhování občanů romské národnosti na Slovensko“ a „odchod nepotřebných osob z hospodářských podniků z důvodů strukturálních změn“. Nebezpečí však hrozí i z možných spekulací s nedodržením hospodářských smluv mezi ekonomickými partnery obou republik, jež by mohly přispět k vyvolání obchodní války.

Maďarská menšina na Slovensku

Potenciálně nebezpečnějším zdrojem možné destabilizace se zdá nespokojenost maďarské menšiny žijící na Slovensku, která podle maďarských zdrojů čítá na 800 000 lidí. Nedá se vyloučit, že vůdci stran reprezentující maďarskou menšinu na Slovensku budou pokračovat ve volání po územní a kulturní autonomii v osamostatněném Slovensku, jak to činí Vojtěch Bogar (předseda Maďarského demokratického hnutí po volbách 1992). Slováci poukazující na to, že na počátku konfliktu v Chorvatsku byly požadavky Srbů v chorvatské Krajině po kulturní a územní autonomii, tyto požadavky odmítnou. Naproti tomu Maďaři na Slovensku vidí v politice nové slovenské vlády – zvláště po přijetí nové Slovenské ústavy (září 1992) a nové verzi jazykového zákona – první kroky ke zřejmé a neskrývané politice protimaďarské.

Maďarské požadavky či rostoucí nevole vůči politice samostatného Slovenska budou jistě podpořeny v diplomacii a masmédiích samotnými Maďary. Někteří maďarští politici již zpochybnili (opatrně) mírovou Trianonskou dohodu zajišťující slovenské jižní hranice. Rostoucí slovenský nacionalismus a maďarský iredentismus nahrává těm maďarským vůdcům, kteří Slovensko stále považují za „horní zemi“. V případě ekonomické krize na Slovensku a pokračující ekonomické reformy a politické radikalizace v Maďarsku by po rozdělení ČSFR nárůst protimaďarské nálady na Slovensku mohl přerůst i v otevřený konflikt. To je jeden z hlavních důvodů, proč chce slovenská reprezentace trvalou strategickou a vojenskou spolupráci s českými zeměmi (strategické jednotky společné a teritoriální územní slovenská obrana, dvě brigády a pět pluků již v roce 1992); i přes politické rozdě-

lení naznačuje, že maďarský faktor ji nutí hledat dlouhodobé politické svazky se zeměmi, jež mají také velké maďarské menšiny, s Rumunskem, ale také Srbskem.

V Maďarsku se úlohy podpůrce Maďarů na Slovensku ujímají někteří politici Maďarského demokratického fóra (György Goti, který se již vyjádřil ve prospěch podpory Maďarska pro územní autonomii v samostatném Slovensku všemi legálními prostředky OSN nevyjímaje).

Maďarsko-slovenské spory mohou být dále zintenzivněny nevyřešeným sporem o vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros, jež podle maďarské strany narušuje suverenitu a územní celistvost Maďarska vyplývající z Trianonské dohody. Tímto sporem se má podle maďarské strany zabývat nejenom Dunajská konference, ale také Mezinárodní soud v Haagu, KBSE a OSN.

Jasně je, že přeje-li si Slovensko integraci do evropských ekonomických struktur, musí respektovat jejich podmínky – tolerantní zacházení s menšinami. Totéž ale platí i pro Čechy a Slováky a jejich vzájemný vztah: Jedině odmítnou-li neuspořádaný nedomokratický rozchod a dopracují-li se ke kompromisnímu řešení, pak bude možné jejich včlenění do Evropských společenství. Tento civilizovaný rozchod pak bude možné akceptovat jako model ideálního politického rozvodu.

Prevence katastrofických scénářů a obrana českých národních zájmů

Kniha „Máme národní zájmy?“ (napsaná před parlamentními volbami 1992) naznačila, že české a slovenské národní zájmy se i v rámci federace liší. Jak jsem již tehdy řekl, pro Slovensko není prioritním zájmem dlouhodobé usmíření s Německem, ale vytvoření tolerantního sousedství s Maďarskem. Při posuzování budoucích scénářů jsem tehdy také uvedl, že nejlepší variantou státoprávního uspořádání by byla varianta „zlepšené a funkční federace“, v níž by rozhodovací procesy při tvorbě zahraniční politiky respektovaly nejenom zájmy státní, ale také sladěné zájmy národní – české a slovenské. Diskutované scénáře ale už před červnem 1992 předpokládaly jako nejpravděpodobnější variantu budoucího vývoje radikální změny, které povedou k nové formě slovenské suverenity. Za nejhorší a nejméně pravděpodobnou byla považována nefunkční federace nerefluktující rozdílnost národních zájmů Čechů a Slováků a různé přístupy k uspořádání státu a z toho pramenící paralýza zahraniční politiky.

ČSFR stojí na podzim 1992 na prahu rozdělení. Otázkou je, ne zda, ale jak a kdy se tak stane a jak daleko toto rozdělení půjde. Za této situace je základním úkolem českých politiků definovat národní zájmy vytvářejícího se nového českého státu, ochraňující jeho přežití, a vytvořit podmínky pro jeho konsolidaci, stabilitu a prosperitu tváří v tvář hlavním geopolitickým nebezpečím krátkodobě a střednědobě souvisejícím s rozdělením.

Závěrem této studie je, že je třeba vycházet z předpokladu, že rozdělení znevýhodní nové dva státy vůči sousedům alespoň krátkodobě geopoliticky i ekonomicky. Proto se vznikající český stát potřebuje více soustředit na provádění realistické politiky země přiměřené geopolitickou velikostí Rakousku a Švédsku, avšak bez desetiletí zaručené stability ekonomické a bezpečnosti.

Rozdělením ČSFR se zhorší (byť jen krátkodobě) její prestiž. Z této diskuse jasně vyplývá, že jakákoliv nadnárodně mesianistická či nepřiměřená politika by byla absurdní – odpovídala by ještě méně pozici a možnostem nového státu, než tomu bylo v dobách „staré ČSFR“.

Jednou z hlavních priorit, hned po vztazích k Německu, budou vztahy s Východem, tentokrát nejen s Ruskem, ale rovněž s Ukrajinou. Po rozdělení ČSFR však pro Českou republiku geograficky bude prvním státem na Východě Slovensko. Aby se předešlo tomu nejhoršímu, tj. vzniku katastrofického scénáře při rozdělování ČSFR, a minimali-

zovala se ekonomická i politická cena rozchodu, je nutné uchování a budování těsných přátelských vztahů se Slovenskou republikou, především v hospodářské a strategické sféře. Musí se proto překonat trpkost z rozchodu.

Musíme počítat s novými nebezpečími. Slovensko bude ještě po dlouhou dobu slabším středoevropským státem, a tak bude záležet i na české straně, aby na Východě nevznikl vnitřní konflikt doprovázený nestabilitou spojenou s krátkodobým ohrožením energetických zdrojů, přílivem organizovaného zločinu, obchodem s drogami a rozsáhlou emigrací ve středoevropském prostoru, konsekventně podněcující růst extrémních pravicových sil. Pak z hlediska českých priorit následují vztahy s ostatními státy bývalého Sovětského svazu a Balkánu. V českém zájmu bude, aby se Slovensko, ale rovněž Maďarsko chovaly také v konfliktních situacích jako demokratické státy. Poučení z Jugoslávie tkví v tom, že mezinárodní společenství musí včas indikovat hrozící destabilizaci či ozbrojený střet a odvrátit je spolu se zúčastněnými stranami, a to ekonomickými, politickými a popřípadě i úměrnými vojenskými prostředky. V této snaze musí český stát zhodnotit své zkušenosti v KBSE a orientovat se přiměřeně na její reformy a zároveň sledovat další priority: rozvoj vazeb a podporu takových sil, které si přejí aktivně ovlivňovat a prevencí znemožňovat hrozící konflikty. Mám na mysli např. aktivní síly ve Spojených státech, Francii, Velké Británii a Německu, ale i v Rusku – ovšem s vědomím toho, že německá role v možných vojenských operacích v Jugoslávii či v oblastech bývalého Sovětského svazu bude stále omezena z historických či politických příčin.

Úměrně novému postavení by se ČR měla podílet na aktivitách KBSE. Už v době psaní tohoto eseje se KBSE ukázala při řešení krize jugoslávské, ale i krize na sovětském jihu (Arménie–Ázerbájdžán, Gruzie–Jižní Osetsko) jenom jako diskusní klub. Jestliže se KBSE radikálně nezmění v regionální organizaci OSN s prostředky, větší autoritou a odhodláním předcházet konfliktu a destabilizaci mírovými silami (KBSE může hrát významnou úlohu mj. tam, kde se vzájemně blokují NATO a ES, resp. ZEU), není její pokračující existence pro český stát nezbytnou.

Prioritou zahraniční politiky českého státu budou také vztahy s dalšími sousedy - se státy čtyřky – Polskem, Maďarskem a separovaným Slovenskem. Polsko a Maďarsko budou důležitými partnery ČR v předcházení konfliktům a zachování stability ve středoevropském prostoru. Po rozdělení se však pro nás stanou v ekonomickém ohledu nejdůležitějšími Rakousko, ale i vzdálenější Švýcarsko – samozřejmě až po Německu. Čtyřka může sloužit jako fórum pro spolupráci a kooperativní řešení případných rozporů (jako např. Gabčíkovo či postavení maďarské menšiny na Slovensku). Polsko i Česká republika zde mohou fungovat jako zprostředkovatelé, pokud si to jejich partneři budou přát. Účast na předcházení konfliktům a střetům je samozřejmě existenčním zájmem České republiky. Její angažovanost je ovšem vázána na to, že bude na všech stranách shoda vyřešit problémy s ohledem na evropské demokratické tradice a za pomoci mírových prostředků.

Existenčním zájmem Čech a Moravy je dlouhodobé vyrovnání se s Německem.⁸ Neuralgickým bodem pro český stát v německé otázce bude především Bavorsko.⁹ Jak již bylo řečeno, nedá se totiž vyloučit, že bavorská CSU bude pokračovat ve spolkové vládě ve svých požadavcích na podporu sudetských Němců. Kromě toho může využívat nárůstu své převahy vůči České republice k samostatným krokům mimo rámec bonnské vládní politiky. To může být druhá strana jinak velmi přitažlivé politiky regionalizace.

V této souvislosti je třeba zmínit nepříjemné překvapení, které českým politikům připravil premiér Mečiar, když se během své zářijové návštěvy Norimberka zmínil o záměrech Slovenska uzavřít s Německem novou smlouvu. Tento čin výrazně zpochybnil možnost užší koordinace české a slovenské zahraniční politiky, protože slovenská strana tento

krok předem nekonzultovala se stranou českou, což by se dalo při deklarování zájmu o určitou spolupráci, kterého jsme se stali ze slovenské strany v poslední době svědky, očekávat.

Zahraničněpolitickou prioritu českého státu představuje též vstup do západních politických, ekonomických a vojenských seskupení, které České republice vytvoří spolu s vybudováním dobrých vztahů s nejbližšími sousedy také optimální podmínky pro národní přežití. Nehledě na problémy, které nás mohou očekávat v adaptaci asociační dohody na novou situaci, je účast na evropském integračním procesu jedním z hlavních cílů zahraniční politiky České republiky.

Toto zapojení ale není všelékem. Nejdůležitější budou strukturální změny v českém průmyslu a zemědělství, které by měly dlouhodobě vytvořit příznivé podmínky pro zapojení do evropské integrace. V době psaní tohoto eseje není jasné, zda Evropa přijme, zmodifikuje či dokonce odmítne maastrichtské dohody. Již dánské veto bylo špatným znamením. Výsledek francouzského referenda jeho dosah sice zmírnil, ale neeliminovat možnost odlišného budování jednotné Evropy, kde by pak měl asi větší naději model integrace přes dané národní státy, podporovaný Velkou Británií a pro nás přijatelný.

I začlenění českého státu do vojensko-obranné instituce NATO či podobných budoucích systémů patří do existenční skupiny zájmů. NATO je jediným významným stabilizačním prvkem při řešení bezpečnostních otázek Evropy. Ta sama ukazuje stálou averzi k takovému ekonomickému, politickému a bezpečnostnímu postupu, jenž by narušil teritoriální integritu a územní hranice. Přes začátky německo-francouzské vojenské integrace se zatím nedaří vytvořit účinně fungující vojensko-obrannou instituci (jako je např. Západoevropská unie – ZEU) bez podpory severoatlantických partnerů USA a Kanady, jejichž přítomnost v Evropě je pro Českou republiku žádoucí.

Pro české politiky, spojené s politiky americkými společnými demokratickými ideály a podobnými národními zájmy v předcházení a mírovém řešení konfliktů na Východě a na balkánském poloostrově, zůstanou at Clintonovy či Bushovy Spojené státy nejdůležitějším světovým činitelem v oblasti bezpečnosti a hospodářství. Je pro nás také existenčním zájmem zachování silných USA jako základu NATO a evropské bezpečnosti společně s diverzifikací českých vztahů k dalším demokratickým mocnostem – kromě Německa zvláště k Francii, Velké Británii a Itálii. S rozdělením Československa a jeho geopolitickým oslabením se jeho důležitost ještě zvýší, neboť bude třeba, aby NATO vedené USA převzala v tomto regionu, ale především v českých zemích, bezpečnostní garance.

Čeští politici musí být předem připraveni na rozdílné přístupy v obou možných vládách – ať už v Clintonově či Bushově – a vyvarovat se chyb minulosti: nedostatku koordinace a kompetenčního vymezení zahraniční politiky, jednání vedeného jen s několika vybranými osobami – lobbyisty v Americe.¹⁰ Zejména však je třeba se okamžitě připravovat na aktivní politiku, která by i přes silná finanční omezení českého velvyslanectví ve Washingtonu zlepšila image rozdělující se země v celém politickém spektru ve všech částech Ameriky.

Mimo evropský kontinent a Severní Ameriku je nutné, aby se Česká republika ještě více distancovala od protidemokratických radikálních režimů, jako je například Libye, Severní Korea, Irák. Česká republika se dostane do lepší pozice, bude-li se distancovat od svých zdiskreditovaných spojenců vnucených Československu sovětskými velmocenskými ambicemi a potřebami slovenského zbrojního průmyslu a jeho podpůrců ve federální byrokracii.

Zaprvé, dá se předpokládat, že v České republice vliv vojensko-průmyslového komplexu, jenž je z valné části umístěn na Slovensku, bude značně oslaben. Také vliv FMZO zeslábně, i když se jeho zbytky v novém ministerstvu hospodářství České repub-

liky a organizací zahraničního obchodu nade vše pochybnost budou snažit podporovat své staré klienty.

Zadruhé, bude-li česká vláda skutečně sledovat ekonomicky definované zájmy českého státu, a to se dá od zastánců radikální hospodářské reformy – ekonomů Václava Klause a Jozefa Zieleniece – očekávat, potom lze předpokládat, že hospodářské vztahy s nestabilními zaostalými hospodářskými partnery, kteří jsou zároveň nepřáteli všeho toho, v co Klaus a Zieleniec v ekonomice věří, budou omezeny a přeorientujeme se na hospodářsky prosperující prozřadně orientované asijské země (kromě Japonska i Tchaj-wan, Singapur, Hongkong, Jižní Korea atd.).

Existence diplomatických zastoupení českého státu bude muset být podrobena velice kritické úvaze. Je skandální, že Československo udržuje stále diplomatické zastoupení v Barmě, ale nemá ani jednoho zástupce v ekonomicky důležitých místech, jako je Tchaj-wan a Hongkong. Zde bude muset česká diplomacie napravit nedostatky československé politiky z let 1989-92, kdy se např. ještě nepodařilo zřídit obchodně-kulturní zastoupení na Tchaj-wanu, jež by mohlo mimo jiné také udělovat víza tchajwanským obchodníkům zainteresovaným na investicích v České republice.

Samozřejmě, tak jako ČSFR by ani český stát neměl likvidovat existující politické a hospodářské pozice, a když, tak jedině po pečlivém zvážení. Dá se předpokládat, že některé obavy z možných negativních důsledků těchto změn jsou přehnané. Tchaj-wan s největšími devizovými rezervami na světě je toho dobrým příkladem. Vždyť opatrné zřízení kulturní a obchodní české mise na Tchaj-wanu by nepoškodilo tradičně dobré české vztahy s Čínskou lidovou republikou, kdyby tyto kroky byly řádně vysvětleny hospodářskými zájmy českého státu a tím, že nereprezentují změnu v tradiční politice jedné Číny. (Peking udržuje rozsáhlé ekonomické vztahy s Tchaj-wanem, který se stal jedním z největších zahraničních investorů na jihu Číny). Mezinárodní pozice Tchaj-wanu se dramaticky zlepšuje. USA a Francie se rozhodly mu prodat dříve zakázaná moderní trysková letadla a zástupci Tchaj-wanu a Ruska se domluvili na otevření stálých nevládních misí.

Zahraněční politika českého státu v rozvojových zemích musí pokračovat v obhajování národních zájmů s přihlédnutím zejména k demokratickým ideálům. Jak pro ČSFR, tak i pro Českou republiku platí, že druhotné zájmy v rozvojových zemích nesmějí ohrožovat zájmy prvotní, to znamená začlenění do společenství demokratických zemí. Proto kultivování vztahů s ekonomicky důležitými prozřadnými zeměmi v arabském světě (Egypt, Saúdská Arábie a Kuvajt) je v zájmu i České republiky. Avšak rozvíjení hospodářských vztahů s teroristickými režimy, které jsou subjekty hospodářských sankcí Západu (Irák, Libye), je škodlivé existenčně důležitému českému cíli – rozvíjení strategické spolupráce s NATO.

¹ Telegraf, 14. 3. 1992.

² Respekt, 32, 1992.

³ Rudé právo, 15. 9. 1992.

⁴ Mladá fronta Dnes, 10. 7. 1992.

⁵ Rudé právo, 30. 8. 1992.

⁶ Viz též Hospodářské noviny, 12. 12. 1991.

⁷ Hospodářské noviny, 6. 8. 1992.

⁸ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 3. 8. 1992.

⁹ Respekt, 32, 1992.

¹⁰ Viz též Lidové noviny, 28. 8. 1992.